

Vessla i Sörmland 1984. Den liknar en mård i miniatyr. Proportionellt är dock vesslans svans mycket kortare.

Vart har smårovdjuren tagit vägen?

– De kan ha minskat oroväckande utan vår vetskap

Efter försök att hitta uppgifter från forskning, inventeringar eller andra observationer, framkommer att det kanske inte finns någon säker kunskap i dag om vad som händer med populationerna av landets små mårddjur. Tecken finns på dramatiska nedgångar i några av arternas förekomst.

I vårt land har vi några små rovdjur som för de flesta människor är tämligen okända. De tillhör mårddjursläktet och utgörs av hermelin, vessla, småvessla, dvärgvessla och iller. Mången fjällvandrar har sett den pilsnabbe och nyfikne hermelinen plira emot sig kring några stenrösen eller under fjällstugan.

Forskare har klarlagt att det finns en direkt koppling mellan lämmeln och andra gnagares toppår och de små mårddjurens yngelproduktion. Men under de sista 15-20 åren har dessa gnagarcykler planat ut eller nästan helt upphört utan att man kunnat hitta någon relevant förklaring. Ändrat skogsbruk, ändrat åkerbruk och betestryck, klimatförändringar, störningar eller ökat predationstryck från andra större rovdjur – listan på tänkbara orsaker kan göras lång och troligen är det en samverkan av flera olika faktorer som påverkar gnagarna och därmed de små rovdjuren.

EN TITT PÅ Svenska Jägareförbundets avskjutningsstatistik för smårovdjuren ger i någon mån en uppfattning om deras förekomst.

Vi börjar med hermelinen och slås av orovande uppgifter. Statistiken visar att kring 1950-talet inrapporterades årligen runt 7000-8000 avlivade hermeliner. På 2000-

talet är siffrorna nere i det närmaste noll. Denna statistik är oroande lik den för uttern, som visar hur man under närmare 20 år, mellan 1940 och 1960 sköt mer än 1000 djur årligen, för att sedan se antalet snabbt dala mot noll. 1969 fridlystes uttern efter att i det närmaste vara utrotad efter detta hårda jakttryck. Även miljögifter har tillskrivits som en orsak till utterns nedgång.

Statistiken för småvessla är nästan lika nedslående. Under 1956 dödades 1750 småvesslor och sedan dalade antalet under 1950-talet till runt 750 djur per år. Sista avskjutningsstatistiken är från 1964-1972, där antalet pendlar mellan 400 och 700 djur per år. Efter det saknas statistik för arten. Statistik för vessla finns överhuvudtaget inte.

För iller, mård och mink ses en markant ökning i avskjutningsstatistiken från mitten av 1980-talet fram till strax efter år 2000, då antalet dödade djur minskar ordentligt.

En hermelin i sommardräkt tittar upp ur ett stenskravel i Sörmland 1972. Hermelinen är större än vesslan, har längre svans och svart svanspets. Den ljusa delen på buksidan är mer gräddgul än vesslans, som är mer kritvit. Hermelinens öron är proportionellt större och har ljusare kanter.

Iller på Ängsö i Västmanland 1979.

En hermelin släpar sitt byte, en vattensork, över en väg i Sörmland 1974.

Artfakta/

Vessla: Kroppslängd 13-24 cm, svanslängd 3-6 cm, vikt 25-130 gram. De flesta ungar föds i april-maj med 1-7 ungar i kullarna. Föda: specialiserat efter områdets tillgång på sorkarter och möss, även kaniner och fåglar inklusive ägg.

Iller: Kroppslängd 29-46 cm, svanslängd 9-18 cm, vikt hanar 0,5-1,5 kg, vikt honor 0,45-0,8 kg. Ungarna föds från april till augusti med 5-10 ungar i kullarna. Föda smågnagare men även harar, groddjur, ödlor, fåglar, insekter och daggmaskar.

Hermelin: Kroppslängd 18-31 cm, svanslängd 5,5-12,5 cm, vikt 75-445 gram där hanen är 50 procent större än honan. Parning sker i maj-augusti och ungar föds efter fördröjd fosterutveckling i april-maj med 5-12 ungar i kullarna. Huvudföda möss och sorkar, även harungar, kaninungar, fåglar och vid brist på smågnagare äts daggmask, insekter, groddor, frukt och bär.

Källa: "Däggdjur i Sverige" av Anders Bjärvall

Vid en våtmark i Sörmland 1977 dyker en vattensork upp. Sekunden efter kommer en hermelin fram och anfaller. Blixtnabbt dödar den sorken (vänstra bilden), gör en tvärvändning och rusar iväg med sitt byte i käften så att sanden sprätter (högra bilden). Händelseförloppet är över på några sekunder.

En iller på Ängsö i Mälaren 1979. Mötet med illern var plötsligt men den verkade inte det minsta rädd. Kan den ha varit van vid människor, kanske från början tam?

► Jägareförbundets riks jaktvårdskonsulent Hans von Essen menar att statistiken kanske mer motsvarar jägarnas intresse för att jaga smårovdjuren.

EN RUNDRINGNING OCH förfrågan bland Sveriges forskare på området ger vid handen att ingen känd forskning bedrivs i dag på de små mårddjuren. Utifrån svaren på mina frågor om mårddjuren, från Martin Tjernberg vid Artdatabanken, Kjell Danell vid SLU i Umeå, Olof Liberg vid SLU och Sam Erlinge vid Lunds universitet, framträder en entydig bild av att man i dagsläget vet mycket litet

om de små mårddjurens populationsstatus. Forskarna framför också en samstämmig uppfattning om att det är sannolikt att de små mårddjuren kan ha minskat i hög grad. Sam Erlinge studerade illerns och hermelinens biologi på Revingefältet under 1960-1970-talen. Sedan dess förefaller ingen ha ägnat någon uppmärksamhet åt dessa djur.

Lennart Hansson, pensionerad forskare från Uppsala universitet, gjorde under 30 år, 1970-2000, en del studier på smågnagare och därmed också en del observationer på hermelinen. Men enligt vad Lennart Hansson känner till har ingen populationsstudie

gjorts på våra små mårddjur. Anders Bjärvall, f.d. rovdjursansvarig på Naturvårdsverket frågade vid ett möte på Naturhistoriska Riksmuseet, där han presenterade en nyutgåva av sin bok om Sveriges däggdjur och berättade om vesslan, hermelinen och illern: "När såg ni en hermelin eller iller sist?" Ingen i publiken hade sett dessa djur på mer än 10 år.

Själv har jag tidigare fotograferat dessa små mårddjur närmast årligen men mötena med dem har blivit allt färre med åren och det finns inget möte relaterat till 2000-talet. Beror det bara på otur, eller...? Håller hermelinen och vesslorna på att försvinna ur vår fauna utan att vi reagerat?

FRÅN NATURVÅRDSVERKET kommer ett nytt förslag om ett viltövervakningsprogram. Det ska föreläggas Riksdagen för antagande i höst. Här finns tanken att bättre och noggrannare följa upp vad som händer med våra olika populationer av de vilda djuren.

Christer Mild på Naturvårdsverket, som jobbar med regeringsuppdraget om beståndsovervakning av landets däggdjur, bekräftar att kunskaperna om de små rovdjuren är mycket begränsade och att hans egna erfarenheter i fält sammanfaller med de intryck av stark tillbakagång som så många andra naturintresserade människor har. Han hoppas att man ska få fram bra inventeringsnormer för att kunna följa populationsförändringarna också för de små däggdjuren. Christer Mild anser också att det behövs forskning inom kunskapsfältet om hur jordbrukets och skogsbrukets biotopförändringar påverkar flora och fauna.

Jag efterlyser en forskningsatsning vad gäller smårovdjuren. Den förmodade tillbakagången av gnagare och små rovdäggdjur är oroväckande.

TEXT OCH FOTO: HANS RING

På vintern är det lätt att skilja hermelinen från vesslan. Hemelinen byter alltid till vit vinterpäls, som ses på övre bilden. Här har den just fångat en vattensork, det är i Sörmland 1973. Den svarta svansspetsen är ett kännetecken som hermelinen är ensam om och som den behåller både sommar och vinter. Vesslan som ses på nedre bilden, tagen i Sörmland 1979, behåller sin bruna päls över vintern i södra och mellersta Sverige. I norr har vesslan anpassat sig så att den kan byta till vit vinterpäls.

